

Соколёнок

3/2021

МАЙ - ИЮНЬ

Къарчыгъа

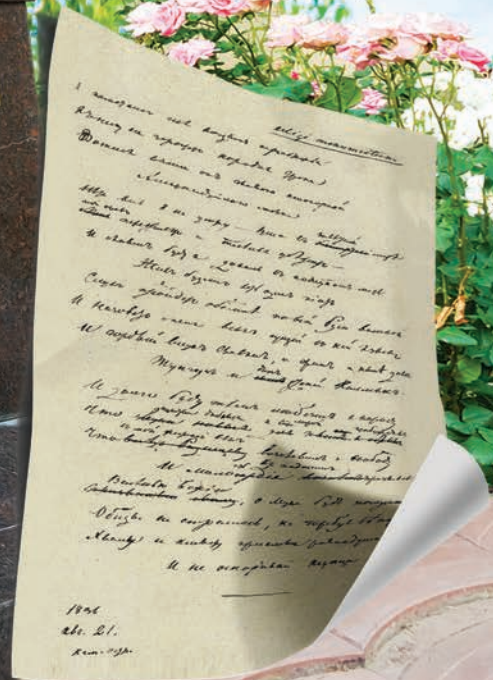

РЕСПУБЛИКАНЫ ЯШЛАР УЧУН ЭКИ АЙДА БИР ЧЫГЪАГЪАН ЖУРНАЛЫ

**ДАГЪЫСТАНДА
РОССИЯНЫ
ПУШКИНГЕ
БАГЪЫШЛАНГЪАН
БЮНЮ!**

**А. С. Пушкин
тувгъанлы
222 йыл
тамамланды...**

Уллу Важан давну Игитлери

Акаев Юсуп
Абдулбекович,
лётчик.
Советлер Союзуну
Игити.

Абдуллаев
Абдурагъман
Ягъияевич,
Советлер Союзуну
Игити.

Бийбулатов
Ирбайхан
Адильханович,
Советлер Союзуну
Игити.

Аталар

Д. ТАБАЕВ

МАГЪАММАТ,
ДАРЪЫСТАННЫ КАЛКЪ
ШАИРИ

Язлар да къайта,
Къушлар да къайта,
Къайда аталар,
Аталар къайда?

Къайда оланы
Къабурю сама,
Уъстюне барып
Сын сама салма.

Башы агъаргъан
Анагъа къара,
Къарасын чечмей
Къартайып бара.

Давлар битгенли
Гетди нечакъы,
Яшлар да гъали
Аталар чакъы.

Къайтмай кълалар деп
Умутун уъзмей,
Яшы гъали де
Атасын гъллей.

Оълген демегиз,
Оълмеген олар,
Оъмюр-оъмюрге
Оълмей де кълалар.

Оълген демегиз,
Бизге сав олар,
Давдан кълйтмагъа
Болмай туралар.

Абдулмежиит Мемештов

Не яхшыдыр!

Не яхшыдыр от бары
Къабакъ, картоп асмагъа.
Сют гъабижайны чиркитип,
Ярылгъынча басмагъа.

Не яхшыдыр от бары
Биширме исси ашлар.
Авлакъда от да ягъып,
Бурчакъ асмаймы яшлар?

Не яхшыдыр от бары,
Исси болма сувукъда.
Къыш гечелер къалгъыма,
Ятып печге ювукъда.

Тек от тюшсе нени де
Бола кюлге дѣндюрме.
Не яхшыдыр сув бары,
От тюшгенде сѣндюрме!

МИНАВУМ

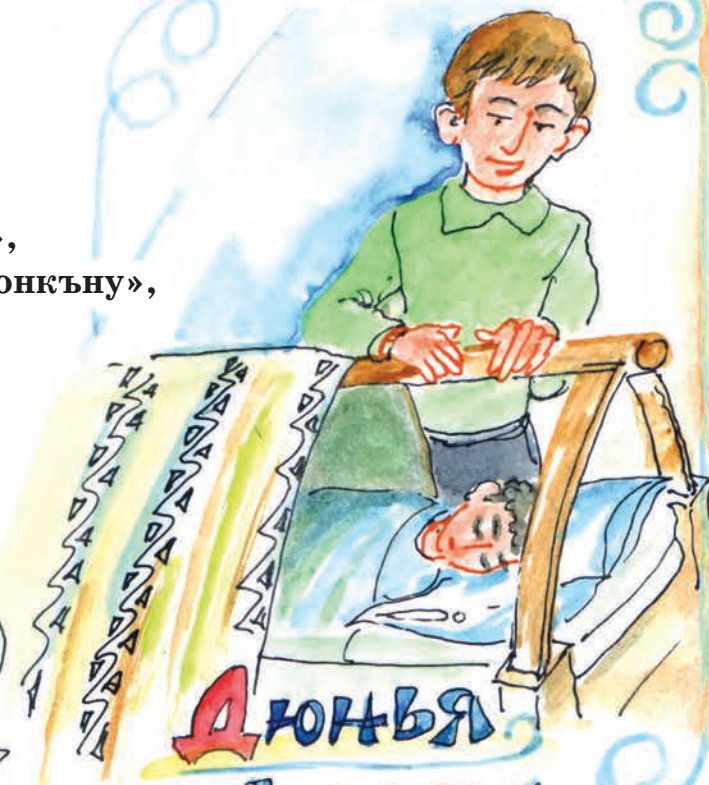
Ажай ахшам кѣрюкде
Бир минав этип берди.
Шо минавну къолумда
Энни бишевиюм гѣрдю.

Минавда эки гѣзю,
«Минав, минав», – деп тербей.
Атын да билгенден сонг,
Нечик къояйым бермей.

«Минав, минав, минав», – дей,
Минавума да къагъып,
«Ма, дюр буса, аша»! – деп,
Къойдум бойнуна тагъып.

ЮММА ТУРА ГЁЗЛЕРИН

Бишевюм, шашып гетме,
Кюлайым, къавгъа этме,
Ел, терекни тербетме,
Япыракъ, шыбышлав этме,
Хораз, битдир «къо-къокъну»,
Тонкъ-тонкъ, сен де «тонкъ-тонкъну»,
Къыжыллама гъей, эшик,
Къычырмай тур чу, эшек,
Чычкъан, сен де аста къой,
Хытырлама тешикде,
Гиччи иним гёзлерин
Юмма тура бешикде!

ДЮНЬЯ АЙЛАНА ДЕЙЛЕР

Дюнья айлана дейлер,
Арымаймы, талмаймы?
Арыгъан ерде токътап
Бир сама ял алмаймы?

Айланып не таба экен,
Дагъы ярлыгъы ёкъдай?
Токътама ер ёкъ буса,
Токътап да къайда токътай?

Бизин дюньяны йимик
Дюньялар кёп дей оърде.
Шоланы бири болуп,
Юрюп тура дей Ер де.

Дюньялар юрюйген ер
Айланмагъа тармы экен?
Кёкдеги бошлукъланы
Арты-алды бармы экен?

ЯХШЫЛЫКЪГЪА – ЯМАНЛЫКЪ

Бир болгъан, бир болмагъан, бир сабанчы болгъан. Бир гюн о оьзен ягъада бичен чалып тура болгъан.

– Воллагъ, гъали тюш де болду бугъай, – деп, бу оьзен ягъада да олтуруп, бетин-кьолун жувмагъа уруна. Къарап йиберсе, оьзенни къап ортасы булан агъып гелеген бир гиччирек кьол сандыкъ бар.

Сабанчы, чабып, оьзенге гире де, тез-тез сандыкъны ягъагъа чыгъара.

– Багъ, гъейлер, ёкъ ерден бу не хадиргюндюр! – деп де айтып, бир уллу билевташ булан уруп, сандыкъны киритин бузуп ача.

Сандыкъны ачмалы бу да бола – ичинден бир залим йылан чыгъып гелип, сабанчыны кьаркьарасына чырмалып, ону бувма башлай.

– Гъей-гъей! Я, не этесен хари мени бувуп?! Мен чи сени сандыкъдан чыгъардым!– дей сабанчы.

– Оьлтюремен сени, – дей йылан. – Мени шу сандыкъгъа сени йимик бир адам салгъан эди. Мен шу сандыкъны ичинде турагъанлы кёп заман бола эди. Ач да болдум, языкъ да болдум. Гъали мени сандыкъгъа салгъан адам саялы ачувумну сенден аламан, – деп, йылан сабанчыны бирден-бир къысмагъа, бувмагъа башлай.

Сабанчы, бир кёмек болмасмы экен деп, эки якъгъа къарай. Къараса,

уълкюлени арасы булан чаба барагъан бир тюлкю бар.

– Гъей, тюлкю, магъа бир кѳемек! – деп къычыра сабанчы.

– Не болгъан? – деп сорай тюлкю.

– Яхари, гѳрмеймисен, йылан бувуп оьлтюре тура чы! Аллагъны хатири учун, бир кюй эт, шу балагъдан къутгъар!

– Мен сени шу балагъдан къутгъарсам, сен магъа не бережексен?

– Воллагъ, бизин къатынны эки семиз тавугъу бар. Шоланы алып гелип, сагъа берермен.

Шонда тюлкю йылангъа айта:

– Яхари, йылан, не этесен мунча адамны бойнундан бувуп, мунча талчыкъдырып? – деп.

– Оьлтюремен. Шуну йимик бир адам салгъан эди мени шу сандыкъгъа. Шону ичинде къарангылыкъда, дюнъяны ярыгъын гѳрмей, зар чегип турдум. Ач болум, языкъ болдум. Шо саялы мен, шу адамны оьлтюрюп, ачувумну аламан! – дей йылан.

– Таман, авлия, нени буса де сѳйлейми, шунча уллу къаркъара шу шинчеки къол сандыкъны ичине гиреми! Ялгъан айтасан.

– Воллагъ, айтмайман, – дей йылан.

– Тамаша бар, мен чи инанмайман сен шу сандыкъдан чыкъгъан деп. Къарайым, гир гъали, – дей тюлкю.

Йылан, сабанчыны бойнундан чечилип, сандыкъгъа гире.

– Муна гирдим чи, сыяман чы! – дей йылан, сандыкъдан башын чыгъарып.

– Муна чыкъды ялгъанынг, башынг къырда чы! – дей тюлкю.

Йылан башын да сандыкъны ичине салып токътай.

Тюлкю тез-тез сандыкъны къапгъачын ябып, чептерин салып къоя. Сонг, сандыкъны уьстюнде де олтуруп:

– Йылан, сагъа яхшылыкъ тарыкъ тюгюл! – деп къычыра тюлкю.

Сонг о сабанчыгъа:

– Мен сени йыландан къутгъардым, энни магъа береген семиз тавукъларынгни алып гел, – дей.

– Олай деген недир, мен сѳюме ялгъанчы боламанмы! Сен чи мени оьлюмден къутгъардынг. Сен шо уьлкюню тюбюнде ятып тур. Мен барып, тавукъланы алып гелейим, – деп, сабанчы юртгъа гете.

Сабанчы, уюне гелип, болгъан ишни къатынына айта. Сабанчыны къатыны:

– Гъай, авлия! Тюлкюге эки тавукъ алып барып бергинче, эки атылагъан тюбегингни де алып барып, ону оьлтюрюп, мени пальтома ягъагъа терисин алып гелсенг, – дей.

– Воллагъ, тюз айтасан, къатын. Бер гъали шо ичкерюйдеги тюбекни, – деп, алып тюбегин де, баягъы тюлкю бар ерге багъып тюз бола.

Тюлкю буса, сабанчыгъа инанмай, о гетгенде башгъа уьлкюню тюбюне барып ятгъан болгъан. Къараса, инбашына тюбегин де илип, сабанчы шо баягъы башда тюлкю ятгъан уьлкюге багъып бара. Ону гёрюп, тюлкю:

– Гъай, намарт! Биле эдим, хари, сагъа инанма ярамайгъанны! – деп де къычырып, къуйругъун силлей туруп къачып, тебеден артылып гете.

КЪОРКЪАЧ КЪОЯН

Бир къоркъач къоян болгъан. Нени гёрсе – шондан къоркъа. Ахыры шолай яшавдан ол инжинип: «Шулай яшавдан яшав боламы, къуп-къуру къоркъа туруп?! Гёмюлюп, оьлюп къалгъан къолай!» – деп, ол кёлге багъып чаба.

Ол кёлню ягъасына етишгенде, ондан къоркъуп, бир затлар чы атыла-атыла туруп, кёлге атылалар. Къоян къарай – бакъалар.

«Вагъ, менден къоркъагъанлар да бар экен, олар да яшай чы!» – деп ойлаша къоян ва кёлге атылмай къалгъан, дейлер.

СУВ, ОТ ВА НАМУС

Сув, от ва намус жыйылгъан ерде адам булай сорай:

– Сув, сен тарыкъ болгъанда, сени къайдан тапма бола?

Сув булай жавап бере:

– Яшыл отлар, тереклер, бёлеклер бар ерлеге къара, ювукъда мен де болурман.

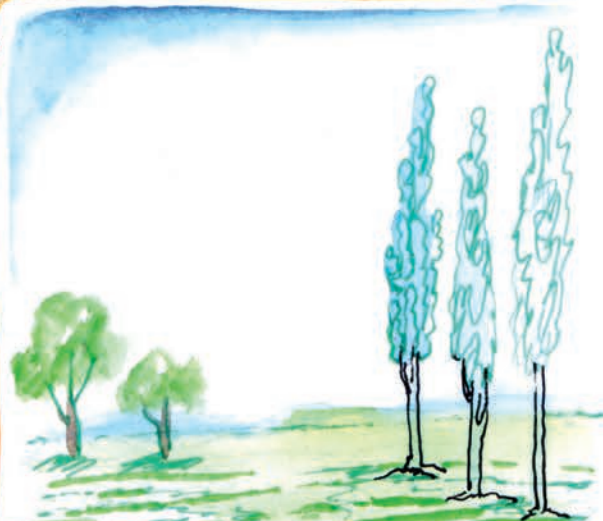
– От, сени нечик тапма бола? – деп сорай адам.

– Тютюн къайдан таба оьрге гётери-ле деп къара, шону тубюнде мен де болурман, – деген от.

– Намус, сен тарыкъ болгъанда, сени къайдан тапма бола? – деп сорай адам.

Намус булай деп жавап бере:

– Сакъ болугъуз, мени тас этмегиз, мени бир керен тас этген адам ону дагъы тапмас.

Жават Закавов

ЯЗБАШ

Язбаш... нечик арив чакъ...
Эше исси, йылы ел.
Айтма гезел бизин якъ,
Язда бизге кьонакъ гел.

Авлакъларым яшгъаргъан,
Яшыл халча яйгъандай.
Къарапиллер лансылай
Гюн шавлагъа чайгъандай.

Сююнчюбюз бизин май,
Къуванчыдыр яшланы.
Ял аларбыз биз уьч ай,
Каникуллар башланып.

Май айда бавубузда
Бише башлап май баъли.
Инаныгъыз сиз, яшлар,
Тоюп болмасдай татли.

Каникуллагъа чыгъып,
Хыял ёкъъ ятып турма.
Ойлашгъанман тезден мен
Къардашларыма барма.

Къардашым булан бирче
Юртда къой да багъарбыз.
Этден тишликлер этме
Ахшам от да ягъарбыз.

Каникуллар бош гетмес,
Къуллукъ этербиз бавгъа.
Заман табарбыз барма
Оьзенде этген кавгъа.

Оьзендеги кавубуз
Терен де тюгюл, сай да.
Инг башлап уьйренербиз
Юзмеге биз, айгъай да.

МЕНИ КЪОЗУМ

Алтын кѳрпели кѳозум,
Ойнатып кѳашын-гѳезюн,
Гелип кѳолуму ялай,
Балики, магѳа ярай.
Гѳересен, база алай!

Тутма сѳойсем ойнакѳлай...
Бюрѳеп авзун оймакѳдай
Магѳа тигилип токѳтай.
Ойнама менден кѳайры
Гѳеч дагѳы адам ѳкѳдай.

Тутсам, алсам кѳолума,
Яшны йимик ялына.
ѳки гѳезю бурчакѳдай,
Тюшме сѳоймей кѳучакѳдан,
Бетим ялай, кѳучакѳлай.

Кѳозум инишкам йимик,
Йымышакѳ Мишкам йимик,
Мен не айтсам да тынглай,
Сѳйлесем сѳезюм англай,
Кѳурдашгѳа мени танглай.
Шолай мени кѳозум бар...
Улан тѳюгюл, кѳызым бар.
Осьюп уллу кѳой болар,
Кѳозлар о да кѳозулар
Гюрен кѳозудан толар.

Агѳы булан сариси...
Кѳозуланы бирисин
Айырарман, аларман,
Кѳайтып кѳурдаш боларман,
Кѳурдаш кюйде кѳаларман.

Мен гъали уллу яшман

Биринчилей биринчи
Класгъа мен бараман.
Яш тюгюлмен мен гиччи,
Гиччи яш деп къарама.
Анам сумка да алгъан,
Китаплар да, ручка да...
Сумкам тыгъылып толгъан,
Шишип, болгъан бочкедей.
Къайсын алмай къояйым?
Карандашлар болмаса,
Сурат нечик бояйым?
Тетрадлар алмасам,
Мен не затгъа язарман?
Гъызгъычымны салмасам,
Тюз гъыз нечик гъызарман?
Муна, шотай ойлашып,
Сумкам толду тыгъылып.
Къалмасын учун ёлда
Сюрюнюп ва йыгъылып,
Анам сумкамны тутду,
Мен де анамны къолун.
Анамны къолун тутсам,
Тюзележек чи ёлум.
Учителиме берме
Алгъанман гюл байлам да.
Гюллер савгъат этеген
Адат бар чы байрамда.
Акъ гёлек, къара иштан
Гийдирген бугюн анам.
Мендеги къуванчлыкъны
Гюллейдир савлай алам.
— Яхшы ёл, яхшы ёл!» — дей,
Обтеген ва барагъан.
Бек охуп, бешлер ал деп,
Яхшылыкълар ёрагъан.
Озокъда, охужакъман,
Дёрт де, беш де аларман.

Дёртлер, бешлер алгъан сонг,
Отличник де боларман.
Атам, анам инанып
Йиберген сонг охума,
Дарсларым эте туруп,
Заман къалмас юхума.
Къой, къайырмас, юхларман
Школаны битген сонг,
Бираз юхлама ярай,
Дарсларымны этген сонг.
Мен гъали уллу яшман,
Школагъа барагъан.
Школаны битгенде,
Магъа кёп иш къарагъан.

КЪУТЛАЙБЫЗ! МАГЪАММАТ-НАБИ ХАЛИЛОВГА - 80 ИЫЛ!

Магъаммат-Наби Халилов Буйнакский районну Тёбен Къазаныш юртунда тувгъан. Ол – кёп чебер китапланы автору. Яшлар учун да кёп асарлар язгъан. Ону шиърулары, хабарлары журналны бетлеринде чыгъып турду. «Къарчыгъаны» охувчуларыны атындан Магъаммат-Набини къутлайбыз!

БЕЛГИСИЗ КЪЫРЖАН

Къыржан къылыгъын ташламас

Шо йыл къыш Уллу Къазанышгъа тез гелди. Маййилик* айны биринчи гюнлеринден башлап ерни къалын къатлавлу къар япгъан эди. Тез гелген къышдан, озокъда, яшлар эпсиз сюндю. Гетген йыл къышны ахырында бузулгъан чаналарын ярашдырмай, гётермени бир мююшюне ташлап къойгъан бетавуллу яшлар гъали бирини табанын бири таптап, Арсланбек агъавну абзарына чабып геле. Арсланбек агъав да усталлагъа гъар заман: «Яшлар шунда язда-яйда дандереклер, килампавлар деп, гюзде канказлар деп,

къышда чаналар деп гелсе, вёрегиз-вёрегиз, тилевюн гери урмагъыз, этеген ишигизни де къоюп, яшланы мурадын кютюгюз, олар – гъаман да бизден, уллулардан якълав излеп турагъан гичипавлар», – деп, къайтарып-къайтарып такрарлай бола.

Алгъасап гелген къыш яшланы сюндюрсе де, уллуланы онча къурчун къандырмады. Тангала-бирисигюн деп, биревлер агъачгъа бармай къалгъан, биревлер ашлыкъны тазалап, беженлеге гъали де тёкмеген, биревлер гъайван-малгъа ем онгармагъан – къайсын-бирин айтайым: къышны аз аваралары боламы? Тез гелген къышдан

* Маййилик – ноябрь ай.

адап-абдырап айланагъанлар да бар, тек олагъа къоркъма-тартынма тюшмей, неге тюгюл Бетавулда бири-бирине кѳмек этеген эпсиз бавурлу агълюлер яшай.

Тереклер япыракъларын да тѳгюп битгинче гелген къыш булан Бетавулну къар басгъан орамларында, абзарларында къыржанланы аякъ гызлары да кѳп ёлугъагъан болду. Гимра тавланы, Гюнтіймесни орманлыкъларындан чыгъып гелеген ач бѳрюлени, чагъанланы, тюлкюлени гечеги «хас сапарлары» бетавуллуланы къанын къайнатма башлады.

Магъаммат-Мама шо ахшам Уллу Къазанышдагъы къурдашы, обзюнден беш йыл уллу Исмайылны янындан уйге геч къайтды. Исси гийинген, он-

дан къайры да Бетавулну бетинден чалт юрюп чыкыгъан ол аяз гечени сувукълугъун онча гъис этмей эди. Къапуланы аста ачып абзаргъа гиргенде, Магъаммат-Маманы гѳзлери бирден гъамечге тикленип къалды. Ол: «Бу сувукъда маллар неге арангъа гийирилмей къалгъан. Абим, балики, мен ахшам уйге тез къайтажагъына ва шо къуллукъну гъар заман да йимик мен кютежегине чыйсынмагъандыр», – деп ойлашды. Мангырайгъан къойлар-къозулар бир яндан-бир янгъа къачып айлана эди. Магъаммат-Мама тогъасланы устыюнден атылып, гъамечге гирип къараса, бир уллу къыржан бир токълуну бойнундан да хабып, къачып къутулма айлана. Шо бир къыржан тогъасланы арасындан къысдырылып чыгъып,

абзарны орамгъа бакъгъан алаша чырына ювукъ болду. Магъаммат-Мама уьстюндеги тешлюгюн де чечип, тамгъа-ташгъа атылагъан къыржанны артындан чабып, ону узун къулакъларындан тутуп, оьзюне багъып тартды. Къыржан, авзундагъы токълуну йиберип, уллу къабантишлерин де ачып, Магъаммат-Маманы уьстюне атылма къарады. Ол хантав болмай, оьзюне багъып атылгъан къыржанны эки де мазаллы къолу булан хырдындан кысып тутду. Ону билеклериндеги уллу гюч-къуват да, яш юрегиндеги оьч-къазап да бир болуп тербенгенде, къыржанны гезлери аралма башлады. Ахырынчы пусу чыкыгъынча, Магъаммат-Мама ону уьстюнден таймай турду. Ол къангъа батгъан бетин де, уьстюнбоюн да къар булан тазалап, уьйге гирди. Отбаш янагъан исси уьйде, тешек-орунларда ластар болуп ятгъан агълюдегилени уятмайым деп, Магъаммат-Мама аста айланып, чечинип юургъанны тубюне гирип къалды.

Эртенги намазын къылмакъ учун тез уянгъан Магътулла къолуна къумман да алып абзаргъа чыкъды. Ол орамгъа бакъгъан чырны тубюнде гече уьстюн борап къар япгъан бири уллу, бири гиччи – эки тѳбени эс этди. Ювукъ барып къараса – авзундан къан да гелип, бузлап ятгъан бѳрю ва паралангъан къара токълу. Магътулла догъагъа ювукъ болуп:

– Аана, исси гийинип, тез къыргъа чыкъ гъали! – деп кычырды.

– Гъуя, не иш бар, Магътулла, не болгъан? – деп, Аана гъалек болуп, эрини тонуна да чырмалып, гече «агъвалат» болгъан ерге тез етишди.

Тамашалыкъ-гъайранлыкъ этген эркъатын шекленсе де, ишни гъакъыкъатын англамай, эртенги намазгъа да жувунуп, намазларын да кылып, яшлар уянгъынча, абзар-уьйню гъар тюрлю ишлерин кютюп турду. Бир башлап гече парахат юхлап болмагъан Магъаммат-

Мама уянды. Гъалекленивю басылмагъан Аана:

– Балам, гече бѳрю булан ябушгъан сенми эдинг? – деп, огъар шекленип къарады.

Жавап бермей токътагъан уланыны башын сыйпай туруп, Аана тарланып йылап йиберди.

– Талчыкъма, Абам, талчыкъма. Гѳресен чи, мен саппа-савман. Мен оьзю не къыржан экенин де билмеген шо бѳрю буса сойралып ятгъан. Гъай аман, бир токълубуз параланып оьлдю дагъы.

– Не дейсен, балам, сен сав къалгъан сонг, токълуда не аварабыз бар.

– Бу чу уллу тавакаллыкъ да дюр, къоччакълыкъ да дюр. Он эки йыл болагъан мени улангъашым йыртгъычланы да йыртгъычы – бѳрюню бувуп оьлтюрген десе, ким инанажакъ?! – деп, Магътулла оьктем кюйде мыйыкъларын бурду.

– Абим, мен бѳрюню халкъ инансын учун яда макътанмакъ учун бувуп оьлтюрмегенмен чи. Къаршы болгъанда, ачувум чыкыгъанда, оьзюмден де ихтиярсыз уьстюне чабып къойдум.

– Билемен, билемен, булай гезиклер де мени уланым къачып уьйге гирмежекни, – деп, Магътулла бирден-бир кавланды.

Бираздан уьйдеги авлетлер де уянды. Олар да къарда бузлап, аякъларын да узатып ятгъан «чакъырылмагъан къонакыгъа» гъариси бир жиргенчли кюйде къарады. Магътулланы абзарында танг булан башлангъан къавгъалы айланышланы хоншулар да эс этмей къалмады. Башлап дазу чаллардан къарап, сонг абзаргъа гирип гелген там хоншулар бузлап, къансавлангъан ач гезлери атылып чыкъма турагъан бѳрюню гѳрюп, бу ишде ким «айыплы» экенин де билип:

– Бизин къой-къозубузну баш душманларындан бирисин оьлтюргенин саялы, Магъаммат-Мама, баракалла сагъа! – деп, гъариси бир ону уллу

гишиники йимик мазаллы кьолун кысып алды.

Там хоншулар абзардан чыкьгъандокь, Магьтулла:

– Кьоччагьым, ининг Агъарагьим де булан – экигиз де шу «аждагъаны» чанагъа да юклеп, Инчени бою булан бироз йыракьгъа барып, гёмюп гелигиз, – деп буйрукь этди. – Оьзюгюз булан лом да, итти бел де алма унутмагъыз. Нечакъы бузлагъан буса да, ерни терен къазып басдырыгъыз шу йыртгъычны. Шу амалсыз токълуну да авлакьгъа ташлап кьюгъуз, не этейик, кьаргъа лагъа азыкь болуп кьалар дагъы.

Ачкьарынын да бузмагъан уланъ-яшларына кетен гесекге гъайлы кюйде чырмап мичари де, бишлакь да, тулукь булан сув да бере туруп, Анада:

– Уллу Къазанышда бёрю гёзню оьтгерме сюеген халмажчылар аз тюгюл, вёрегиз, яшларым, чананы уьстюне эсги-пусгъулар да ябып барыгъыз, шу «балагъны» гиши-миши гёрмеген кюйде гёмюгюз, – деп, сакълыкь буварывлар этди.

Магъаммат-Мама ата-анасыны тапшурувун кютме барагъанда да, къайтып гелегенде де, «бёрю гёз», «халмажчы» деген сёзлени оюнда бир токътавсуз такрарлап турду, тек уйде анасына сорама къабул болмады.

ГИЧЧИПАВ АЙТГЪАН...

ЯШ БОЛУП ИШЛЕЙ

Эртен болгъан вакъти. Уъйдегилер барысы да ишге бармагъа онгарыла. Беш йыллыкъ Аминат анасына:

- Мен де ишге бараман, – дей.
- Къызым, къайда ишлейсен?
- Яшлар бавунда.
- Ким болуп?
- Яш болуп.

«НЕ АВРУВУНГ БАР ЭДИ?»

Гиччи къызыаш къурдашына:

- Мен больницада тувгъанман, – дей.
- Дюрмю? Буса не аврувунг бар эди? – деп сорай къурдашы.

КЪУЙМАКЪ ЭТИП КЪОЯРДАН КЪОРКЪА

Охувчу Агъматгъа муаллим сорай:

- Айт чы, Агъмат, жижеклер йымырткъадан неге чыгъа?
- Олар озлдерден къуймакъ этип къоярдан къоркъуп чыгъа, – дей Агъмат.

СЮТ НЕГЕ АЧЫГЪАН?

Шагъарда яшайгъан Салим яйлыкъ каникулларда юртгъа анасыны къызардашына баргъан. Баживю огъар берме деп, сют къайнатма къарагъан, тек сют ачыгъан болгъан.

- Гъейлер, сют неге ачыды хари! – деп, гъайран болгъан Салимни баживю.
- Мен билемен неге ачыгъанны, – деген Салим.
- Гъы, айт гъали, биле бусанг.
- Туварчы сыйырланы ахшам болгъунча гюнню тубюнде къойгъан.

«АНАБЫЗ ДАВГЪА ГЪАЗИРЛЕНЕ!»

Гиччи Ильяс телевизоргъа къарап тура. Телевизордан индеецлени гёрсете. Къырындагъы атасына Ильяс олар бетлерин неге боягъан деп сорай.

- Олар давгъа гъазирлене, – дей атасы.

Артындагъы гюн эртен анасыны ягъынагъанын гёрюп, къоркъгъан Ильяс, атасыны янына чабып гелип, йылай туруп:

- Къара гъали, анабыз давгъа гъазирлене! – дей.

«УЗАКЪ ЯШАМА ДА!»

4 йыллыкъ Рупия улланасыны къолларындагъы бюрюшмелени гёрюп:

- Къолларынг неге бюрюшген? – деп сорай.
- Къарт болгъангъа, – дей ол.
- Къарт болма да! – деп, йылап йибере Рупия. Сонг дагъы да сорай:
- Къарт неге бола? – деп.
- Узакъ яшагъангъа бола, – дей улланасы.

Огъар языгъы чыкыгъан гиччипав, «узакъ» деген сёзню маънасын англамайлы.

- Узакъ яшама да! – деп, дагъыдан-дагъы гючлю йылап йибере.

«ШО «БИРЛЕРДЕН» БОЛ ДАГЪЫ!»

Гиччи Аида халайына:

- Адамлар нече йыл яшай? – деп сорай.
- Алтмыш йыл, сексен йыл, бирлери буса юз йыл да яшай.
- Сен, халай, шо «бирлерден» бол дагъы! – дей гиччипав.

ТЮБЕКДЕН АТЫШЫВНУ ЯРЫШЛАРЫ

2 ва 3 апрельде Россияны Магъачкъаладагъы ДОСААФ-ыны бирлешген техника школасы, Яшёрюмлени спорт ва туризм комитети тюбекден атышывну чемпионатын оьтгерди. Шо чемпионатгъа армиягъа чакъырылмагъа гъазирленеген ва школаларда охуйгъан яшёрюмлер къуршалгъан эди. Бу чемпионат – СССР-ни спортуну мастери Арсанали Магъамматович Юнусовну атындан онгарылгъан чемпионат. Ярышларда гъар тюрлю охув ожакълардан ва школалардан он эки команда ортакъчылыкъ этди. Ярышны Дагъыстан ДОСААФ-ыны председателини заместители Сухбет Хуршидов ачды. Ярышда ортакъчылыкъ этген командаланы арасында биринчи ер Магъачкъаладагъы №1 Бирлешген техника школаны командасына берилди. Экинчи ер Избербашдагъы автомобиль школасыны охувчуларына, уьчюнчю ер Магъачкъаладагъы Бирлешген техника школасыны экинчи командасына берилди.

Янгыз атышагъан яшланы арасында биринчи ер Магъамматов Шамиль (Магъачкъаланы ОТШ), экинчи ерни Ахмедсафин Салахудинов Хасавюрт автошколаны охувчусу, уьчюнчю ер Согратль школасыны охувчусу Баханов Расулгъа берилди.

Бу ярышда къызъяшлар да ортакъчылыкъ этди. Биринчи ерни Избарбаш СТК-дан Азизова Алина, экинчи ер Магъачкъаладагъы ОТШ-ны биринчи командасындагъы Алакаева Разиятгъа, уьчюнчю ер – Магъачкъаладагъы ОТШ-ны биринчи командасындагъы Батилгереева Аминатгъа берилди.

Ярышны гъасиллерин чыгъара туруп Сухбет Хуршидов яшёрюмлеге кубоклар, дипломлар, медаллар, грамоталар тапшурду.

Ярышда биринчи ерлени алгъанлагъа «Сатурн» Охув центрны ёлбашчысы Арсанали Магъамматович Юнусов оьзюню атындан пневматика тюбеклер ва башгъа савгъатлар да тапшурду.

ЖАЛКЪ АБУЗ ЯРАТЫВЧУЛУГЪУ

Алаша булут кърдашым, гиччи кьойчу ёлдашым.
Ахшамгъы чакъ кьызарса – чакъ бузулур, эртенги чакъ
кьызарса – чакъ тюзелир.
Булутлу гюн инныр екме.
Баш елни башы, кьабу елни арты.
Будай бишгинче арпа гьабугъа.
Гюзгю сувукъдан гюнлюк кьач.
Ел кьапчыкъ излетеген кюй.
Ел алып гелген ел булан гетер.
Жумагюн явса, сонгугюн ачылыр.
Сонгугюн явса, не гюн ачылыр?
Ич ел ичин ачар, баш ел балагъ салыр.
Кьамушлу ер, гюмюшлю ер.
Кьабу ел кьап толтурур, башъел балагъ гелтирир.
Кьатты янгур тез токътар.
Март чыкьмайлы, дерт чыкьмас.
От агъачдан тоймас.
Пастан байлыкъ – бир айлыкъ.
Тари беженге ярашыр.
Тавгъа чарс кьар явар.
Эртенги гюн кьызарса, элиме яв чапгъандай,
Ахшамгъы гюн кьызарса, гелиним улан тапгъандай.
Юз сугъарма, гюз сугъар.
Язы янгурлу буса, сагъын ойнар гюзюнде.
Язлыгъы кьолай буса, кьышлыгъы шолай болур.
Янгурдан кьачып, чунгъургъа (чоргъагъа) тюшген.
Айгъа булут ябулмас, алтынгъа тот кьабунмас.
Айгъа кьарап ит гьаплар.
Алма терегинден ари тюшмес.
Алтын гиччи болур.
Кёкге батгъыч салгъанда, онда тийсин магъа гёз.
Пастан бишди, салкыын тюшдю.
Тав уьстюнде бав.

КЪАКЪАКЪЛАР

Дарайлардан гёлек гийсин уланым,
Къыналы къуйрукъ атгъа минсин уланым,
Гъавалардан къазлар тутсун уланым,
Къалалардан къызлар алсын уланым!

Лайлалар этемен объюнге,
Юхулар гелсин гёзюнге,
Юхла, яшым, юхла, уллу бол,
Опуракъларынг гелсин тизинге!

Сагъа – хадир, сагъа – алгъыш!
Етмесин сагъа къаргъыш!
Сагъа къаргъыш етмесин,
Сенден девюр гетмесин!

Хадиргюнлю, хас тонлу яшым,
Хас ягъалы пальтонлу яшым,
Ягъаларына хан гюелер* къонмасын,
Сюймегенлер сени онгмасын!

* Хан гюе – мунда хандан тиеген зулму.

Оюнлар

Эки якъгъа бѐлюнюп, къабакъ алдагъы хасилеге минип, табун-табун болуп, булай айтып ойнайлар:

– Мени хасиме ким минер?

– Атлы-яв мен минер!

Минмесе, мишик облер,

Къазангъа тюшюп облер.

– Уллу халилер яйгъанман!

– Яйгъан сама тюгюлсен!

– Гиччи халилер яйгъанман!

– Яйгъан сама тюгюлсен!

– Уллу къазанлар асгъанман!

– Асгъан сама тюгюлсен!

– Гиччи къазанлар асгъанман!

– Асгъан сама тюгюлсен!

– Уллу хамурлар басгъанман!

– Басгъан сама тюгюлсен!

– Уллу сажынлар салгъанман!

– Салгъан сама тюгюлсен!

– Гиччи сажынлар салгъанман!

– Салгъан сама тюгюлсен!

– Уллу къалиплер салгъанман!

– Салгъан сама тюгюлсен!

– Гиччи къалиплер салгъанман!

– Салгъан сама тюгюлсен!

– Уллу къонакълар сыйлайман!

– Сыйласанг, сый аларсан,

Сыйламасанг къонакъны,
Атынг сыйдан саларсан!

Барысы да бирче:

– Элге этек яярбыз,

Дос-ювукълар боларбыз!

Бирче оюн ойнасакъ,

Онгуп-озуп къаларбаз!

Насрулла Вайболотов

САНИ САЛАРЫ

Башы «Къарчыгъаны» 1, 2 номерлеринде

Яшлар да, уллулар да –
Бары да гирген уйге.
Бавда тереклер буса
Сююнген булай кюйге.

Чёп отлар эркеленген
Янгур дагънисин берип.
Чечеклер де токътагъан
Ел, Янгургъа тёш герип.

Балавудай будайны
Бюртюгю шишип-бёртюп,
Чайкъагъан сари башын
Ел, Янгур сыйпап оьтюп.

Булутлар да токътамай
Бошاپ къалгъынча битип,
Сав юртну кириндирген
Топуракъны йибитип.

Оьтюп гетмеген олар
Орман бойдан, тарлавдан.
Бишип-гююп турагъан
Къыйналагъан яллавдан.

Шолайлыкъда савлай юрт
Явун сувгъа бёленген.
Дагънини тезден гёзлеп,
Ону ичип гененген.

Чоргъалар авуп тюшген
Явун сувну кёбюнден.
Оьзен де ташып акъгъан
«Гъасанкёпюр» тубюнден.

Шо кюйде янгур сав гюн
Явуп тургъан къарышып.

Ел булан кыйышгъангъа
Йырын айтгъан алышып:

– Булутлардан къавгъалап,
Къалкъылагъа къагъаман.
Чоргъалардан алгъасап,
Тавуш этип агъаман.

Жабарлагъа сингемен
Яйны яллавун тозуп.
Тамычыларым тама
Бири-бирисин озуп.

От-орманны сугъарып,
Орамланы чаяман.
Тав бетлени дагъниден
Сюндюрюп къояман.

Къалмагъа тура ййнап,
Бары да ер тийип чыкъ.
Къырлагъа сен къапудан
Этиклеринг гийип чыкъ...

II

Янгур явуп битген сонг
Ел эркин тыныш алгъан.
Кёкде буса сигърулу
Кёпюр къурулуп къалгъан.

Табулдуну жаясы
Солгъу йимик айланып,
Токътагъандай гёрюнген
Ерге тийип байланып.

Тек шо кёпюр ерлешген
Ерден бир хыйлы бийик,
Етти тюрлю шал булан
Накъышлангъан да йимик.

Йыртыллап бир аламат,
Къувлуп къарагъан балкъып.
Кёкню юзюн безеген
Авланмайлы о къалкъып.

Шо кёпюр – энемжая
Таймай узакъгъа къалгъан.

Савлай юртгъа къызгъанмай,
Ярыкъ шавласын яйгъан.

Жанлар бары да къувнап,
Жанлангъан айлана якъ.
Тав бетлер ва къакъалар,
Яп-яшыл болгъан авлакъ.

Ел де, Янгур да шолай
Шо гюн гъаракат этген.
Юртгъа берекет яйып,
Сыйлы муратгъа етген.

Экиси де къарышып,
Таза гъаваны яйгъан.
Сонг булутлар, жыйылып,
Юртдан ариге тайгъан.

Сабур кююнде гёчген
Бир-бирине байланып.
Йыракъ ерлеге чыкъгъан
Уфукълардан айланып.

Къонгузакъ ерден чапгъан,
Ченгерткилер чириллеп.
Жымчыкълар терек башда
Хуртлар ашагъан излеп.

Оьзге жанлар да чыгъып
Инлеринден яшынгъан,
Ойнакълай, ойнай туруп,
Бир-бирине хашынгъан.

Чум чёплеп къайтагъанда,
Яшлар сувлардан чапгъан.
Къартлар да очарларда
Хабарлагъан, ял тапгъан.

Ел буса юхлап къалгъан
Айланып, талып-моюп.
Уянгъан кёл ягъада,
Эртен юхудан тоюп.

Гёзюн ачып битгендокъ,
Чархын язгъан, герилген.
Табиатгъа сукълангъан
Янгурдан сонг тирилген.

Огъар бек таъсир этген
Булакълар чыгъып ерден,
Яр ташланы тюбюнден
Чалкъынып къалгъан бирден.

Йырлайгъан болуп къалгъан
Ажайны жагъ къазлары!
Сувгъа гирип ойнайгъан
Яшланы авазлары...

Тав бетлерде отлайгъан
Къой-къозу ойнап, шашып,
Ел дагъы да сююнген
Сувдан агъагъан ташып.

Яшыл отну ийиси
Бурнун ону толтургъан.
Бичен чалагъанлагъа
Бетде къарап олтургъан.

Сонг Ел хошлангъан кюйде,
Узатгъынчагъа ёлун,
Къушлагъа да сёйлеген
Къолуна уруп къолун:

– Сизин тилевню кютюп,
Табулдум мен сёзюмде.
Шогъар гюч де, къуват да
Бар экенге оьзюмде.

Темиркъязыкъ якълагъа
Гъали мен гетежекмен.
Къайтып гелгенде сизге
Къуллукъ да этежекмен.

«Къабу ел къап толтурар»
Мен эшермен къабудан.
Ашлыкъ кемимес йимик
Бежен булан сабудан.

Бир тюгюл, дагъы да кёп
Явар чоргъалар толуп,
Юртдан оьтер шувуллап,
Оьзен сув ташгъын болуп, –

Деген, Ел оьзю этген
Ишине рази болуп.
Акъ булутлардан учгъан,
Оьктемликден о толуп.

Къушлар да артдан къарап,
Къанатын къакъгъан Елге.

Савболлашып, бир огъар
Сёзюн айтгъанлар бирге:

– Баракалла бир сагъа,
Табулгъангъа сёзюнде.
Явуп ачылгъан чакъдан
Сююнесен оьзюнг де.

Сызгъырып учуп турмай,
Юртдан, агъачдан гъаман,
Къурдашлыкъ къуллукъгъа да
Тапдынг тарыкъда заман, –

Деп, яйда бизин юртгъа
Янгургъа явуп гетген,
Рагъмулу елге къушлар
Шолай алгъышын этген.

Мен буса бир шо гъакъда
Ёммакъ яздым яшлагъа.
Къурдашлыкъны хадирина
Билген къатарбашлагъа.

Уллу Важан давну Игитлери

**Жумагъулов
Эльмурза
Биймурзаевич,
танкист.
Советлер
Союзуну Игити.**

**Солтанов
Иса Кълычевич,
Советлер
Союзуну Игити.**

**Исмайылов
Абдулгъаким
Исакъович,
Россияны
Игити.
Рейхстаггъа
байракъ
къакъгъан.**

Соколёнок

ISSN0206 - 7943

Къарчыгъа

3/2021

май – июнь

Иллюстрированный детский журнал.
Издается один раз в два месяца.

Учредитель:

Министерство информации и печати
Республики Дагестан.

Регистрационный номер

серия ПИ №ТУ05-00413 от 22.04.2019 г. выдан
управлением Роскомнадзора
по Республике Дагестан.

Издается с января 1980 г.

Руководитель – главный редактор

М.М. Ахмедов

Редколлегия:

Ш. Алишева (ред. выпуска)

П. Абдуллаева

А. Абдуллатипов

С. Алиев

С. Мамаева

Художественный редактор З. Даганов

Технический редактор Т. Лузина

Художник номера М. Муталибов

На обложке – фото Гаджикурбана Расулова
«Сестры Ханмурзаевы».

Формат 60x84 1/8.

Бумага офсетная.

Уч. изд. л. 3,24.

Уч. печ. лист 3,26.

Выход в свет 22.06.2021 г.

Тираж 1208 экз.

Заказ № 894.

Типография:

ООО «Издательство «Феникс-пресс».

Адрес типографии:

367018, РД, г. Махачкала, ул. Петра I, 61.

Редакция и издатель: Государственное
бюджетное учреждение Республики Дагестан
«Редакция республиканских литературных
журналов «Соколёнок»
и «Литературный Дагестан»

Адрес редакции и издателя:

367000, РД, г. Махачкала, ул. Даниялова, 55.

Электронный адрес редакции:

litdag@mail.ru

Кумыкский язык

Индекс: на год – 63339,
на полугодие – 73904.

Цена свободная.